

מעט לעט סיפורים קטנים מתולדות העתונות היהודית

עתונאות קונסטרוקטיבית

משה מדויני

גשם מה שקיבל בצורת אדים. האדים, שעתונותנו סופגת מתוך החיים היהודיים, הציבוריים, חדורים כל אותה התולניות, הקולניות וההיסטוריה, שבהן מצטיינת הציבוריות הזאת. ואמנם, מי יוכל להכחיש, שאין לנו עדיין בארץ ציבוריות בריאה, נושאת מרץ והתלהבות? במקומה אנו רואים "פוליטי-קאיות" ממדרגה שנייה, לעתים קרובות בקרנות ונרגנות כללית, מלחמת סיעות וקיבוצים בלתי פוסקת עד שלפעמים נראה, כאילו המטרה המשותפת נשכחה ונעלמה ו"ציבוריות" זו לוחצת על העתונות. יש עיקר של "חופש הוויכוח"; יש מכתבים למערכת, יש "פובליציסטיקה" מיוחדת של יהודים טובים, העוסקים בצרכי ציבור. והללו מכניסים את טעמם והשגותיהם ואף את ההיסטוריה שלהם. פתחו את העמודים של שלשת עתונותינו ותראו יום יום הוכחות לכך. זה "קהל" הדרוש יותר ויותר ונשמעים קולות, שהדבר העיקרי שהארץ זקוקה לו הוא "עתון אמיתי" שיהיה כולו "אש וגפירית".

★

אבל מהו העתון הדרוש לנו בארץ? מהי הדרך, שבה צריך לבחור הז'ורנליזם העברי בארץ ישראל?

תפקיד כפול ומיוחד במינו מוטל על העתונות העברית בארץ זו. בעוד שבעולם כולו יכול העתון ליתן לקהל מה שהקהל דורש ממנו, הנה בארץ ישראל אין אנו יכולים ללכת בדרך פשוטה זו. מלבד היותנו עתונאים, המספקים צורך ציבורי מסוים, הרי אנו גם שותפים במפעל הצינוני הכללי, ומחובתנו להתאים את עבודתנו לאינטרסים של המפעל הזה. יש ספרות ידועות בתיים, שבהן כוחה של המלה המודפסת גדול מאוד. ניטול דוגמה מעניינים בלתי פוליטיים. הנה הציג תיאטרון חזיון חדש ודי לו לעתון בעל השפעה "לבטל" את ההצגה כדי להכשילה או להכותה מכה קשה. הנה ערך צייר מן "מתחילים" תערוכת תמונותיו; אם יבוא העתון ויבטלו, אוי להם לתערוכה ולאמן. ביחוד קשה המצב בארץ

מבחינה זו אפשר לומר, שרק בארץ ישראל התחילה צומחת עתונות עברית ממש, שאינה "תחליף" אף לא דבר מלאכותי, אלא תופעה טבעית בהחלט. אבל שני גורמים מעכבים את התפתחותה של עתונות זו ואף מכניסים לתוכה אלמנט בלתי בריא.

הגורם הראשון הוא — חוסר עתונאי עברי. כל עם ועם יש לו טיפוס עתונאים משלו. מאמרו של עתונאי אמריקאי, הכתוב בסגנון האמריקאי הרגיל, לא היה יכול לבוא בעתון גרמני בלי לעורר צהוק מצד הקוראים. וסגנון של מאמר בעתון גרמני לא היה מתאים בשום אופן לעתון יומי בניו יורק. אצלנו לא נברא עדיין הטיפוס של עתונאי עברי, ועל צד האמת אין לנו עוד ככלל עתונאי פרופסיונלי. רוב העובדים בעתונותנו הם אורחים מקריים במקצוע זה, שאין להם ההכשרה המיוחדת הדרושה לעבודה הקשה והאחראית של עתונאי; בכמה מקרים זרה עבודה זו לרוחם.

הגורם השני, שחמור עוד יותר מן הראשון, הוא אופי החיים הציבוריים שלנו. עורך אנגלי חשוב אמר פעם: "הז'ורנליזם מחזיר בצורת

המאמר שלפנינו נרפס בגיליון העשור של עתון "הארץ". מאז חלפו יותר משישים שנה, ודומה שהבעיה המוצגת בו שבה ועולה גם בימינו.

אגלה טוד קטן: השתמשתי ב"פרירוגטיבה" של חבר המערכת והצצתי בכמה מן המאמרים, שהגיעו אלינו מסופרי ארץ ישראל ליובל עתוננו, והנה קצת מהם עומדים בעיקר, מי בפירושו ומי בין השיטין — אף על פי שהדבר אינו מתאים אולי להזדמנות ה"תגיגית" — על הצדדים השליליים שבעתונות העברית בכלל. האחד קובל על חולשת ה"כרוניקה" והאינפורמציה בכלל בעתוני הארץ והשני מתרעם על היעדר ביקורת חריפה ומזעזעת. שלישי חושש להשפעות של כיתות וסיעות שבתוך ישובנו. טענות אלה אינן חסרות יסוד, אבל לא כאן הקלקלה העיקרית שבעתונות הארץ-ישראלית ובעתונות העברית בכלל. נראה לי, שהקלקלה העיקרית היא בזה, שהז'ורנליזם העברי לא נברא עדיין כעצם ועל כל פנים לא יצא עוד מחיתוליו.

אמנם, לא מתמול שלשום מתקיים העתון העברי היומי. אבל התנאים, שבהם נולדו ההתחלות הראשונות של עתונות עברית, הטביעו חותם מיוחד ככל מהלך התפתחותה של העתונות הזאת. העתון העברי היומי כגולה לא היה צורך חיוני מוחלט. את האינפורמציה הכללית הדרושה לו יכול היה הקורא היהודי לשאוב גם ממקורות אחרים ובאמת היה שואב ממקורות אחרים. הקורא היהודי ביקש בעתוננו העברי "סיפוק" רק לחלק ממערכיו הרוחניים ומן ההכרח היה, אפוא, שהעתונות העברית תמנע מהעשות חלק בלתי נפרד של החיים היהודיים. ואם עתונות אינה חלק בלתי נפרד כזה מחיי העם, אין היא עתונות כמלוא מובן המלה; עתונות, כפי שאנו רואים אצל עמים אחרים, החיים חיים נורמליים. ולפיכך, למרות קיום עתונים עבריים בתקופות שונות, פה ושם, לא נבראה אטמוספירה על עתונאות עברית, לא נבראה מסורת מיוחדת שלה.

תערוכה על תולדות העתונות היהודית אמריקנית

במוזיאון היהודי בניו-יורק הוצגה במשך מספר חודשים – בסוף 1988 ובתחילת 1989 – תערוכה הבאה לסכם יותר מ-160 שנה של עתונות יהודית בארצות הברית. דיווח על כך העתון "ג'זאישי ויק" (11 בנובמבר 1988):

אתר העתונות היהודיים הראשונים, אם לא הראשון, בשם The Jew (היהודי) הופיע ב-1823, כשהמספר הכולל של היהודים בארצות הברית היה כשלושת אלפים בלבד. העתון תקף באומץ לב בלתי רגיל את ניסיונות המיסיונרים להעביר את היהודים על דתם.

בראשית היתה העתונות היהודית כלל-ארצית, אולם מאז מלחמת האזרחים האמריקנית ועד סוף המאה ה-19 נוסדו כתריסר עתונים מקומיים במרכזים היהודיים הראשיים. עתון הנשים היהודי הראשון יצא בין השנים 1895 ו-1899.

לקראת סוף המאה ה-19 וראשית המאה ה-20, עם בוא גלי ההגירה הגדולים ממזרח אירופה, החלו להופיע עתוני היידיש הגדולים: "פורווערטס", "דער טאג", "מורנינג ז'ורנל" ואחרים. כיום מופיעים בארצות הברית כמאה עתונים יהודיים, כולם באנגלית (פרט ל"פור-ווערטס", שחלקו בידיש וחלקו באנגלית).

הראיונות הראשונים בעתונות העברית דוד מלמד

איתמר בן אב"י חידש מלים רבות בשפה העברית, וביניהן המלה "ראיון" והפועל "להתראיין". הוא אחראי גם לחידושים רבים בעתונות העברית, בעיקר בעתוני "דואר היום". כך, למשל, היה הראשון להוצאת עתון יומי סדיר בארץ ישראל, להוצאת עתון בוקר, להנהגת כותרות, לפרסום תמונות, להבאת מכונת הלינוטיפ לארץ ולהפחתת מחיר העתון בחמישים אחוזים.

נוסף לכך מיוחסת לו גם הראשונות בהכנסת הראיון לעתונות העברית: "דואר

קונסטרוקטיבית ולא דסטרוקטיבית. לפי כך צריך כל עניין העתונות שלנו להיות מבוסס על רוח הקונסטרוקטיביות.

אפשר וצריך להילחם בצדדים השליליים שבחיינו החדשים. אפשר וצריך לשלול את הדברים, העומדים בניגוד לאינטרסים העליונים שלנו. אבל לא די במלחמה ובשלילה; יש להוסיף לכל ביקורת הצעות חיוביות; יש להפוך את מלחמתנו כולה למאמצי בניין. כזו צריכה, לדעתי, להיות תכניתו של עתון עברי בארץ ישראל, אם יש ברצונו לא להיגרר אחרי האינסטינקטים הגועשים של הרחוב, אלא להשתתף בהגשמת הציונות, שפירושה: יצירת עולם חדש מתוך התווה והכוונה של חיי עמנו.

(ה"ארץ", יוני 1928)

ישראל, הואיל והכל עומד כאן על יסודות רופפים כל כך עד שהדחיפה הקלה ביותר יכולה להפיל כל התחלה. וכי יש צורך להוסיף, שבמצב דומה לזה נמצאים גם עניינינו היישוביים והפוליטיים? היש לראות בזה איסור על כל ביקורת שהיא?

לא ולא, אלא שהביקורת צריכה להתאים לאופי חיינו המיוחד ולתפקידים המיוחדים שמוטלים עלינו. אנו עוסקים כאן בבניין הארץ ולא בהחרבת ארץ. בהקמת חיים חדשים ולא בהריסת חיים ישנים. ולכן מן החכמה שתהיה לנו סיטמה אחת ויחידה: קונסטרוקטיביות. הכל צריך לשמש לצורך הבניין, ואין בונים באמצעות הרס. ולפיכך, גם הביקורת שלנו בעתונות ומחוצה לה צריכה להיות

עתונאים לעצרת ה"היסטורית" של הא"ם, 1947. קבוצה של עתונאים ארץ-ישראליים, הכוללת את (יושבים מימין לשמאל): משה מדוני ("הארץ"), מרדכי בנטוב ("משמר"), יוסף גרביצקי ("פלקור"), י. יוסטוס ("הארץ"), ד"ר עזריאל קרליבך ("דיעות אחרונות"). עומדים: נתן פרידל ("משמר"), וק. פינס ("חדשות הערב"). מארז'ין ה"פארווערטס".

בסגנון מלבב ובפירוט רב, בחתימת "א.ס." "בעשירי לחודש זה הגיעה ליפו המחלקה האמריקאית של הועדה הבין לאומית לחקירת שאלת המנדטים בשטח שנשתחרר מהתורכים. תולדות הועדה הזאת מלאות תוכן... ביום הראשון בערב בקשתי מאת ראש הועדה ראיון מיוחד בעד 'חדשות הארץ', כדי לדעת את תוכן העבודה שהתוו לפניהם ומטרת בואם. האדון קינג, ראש הועדה, הואיל לקבלני תיכף. הוא כבן חמשים, פנים רציניים ובכל זאת חביבים, אם כי על שפתיו אין אותו השחקן, שבאי כח העתונים רגילים לראות על שפתי האנשים המדיניים כבואם לבקש מהם ראיון מיוחד...

לבוש הוא בגדי שר צבא אמריקאי ועל זרועות הסימן הידוע Y.M.C.A. (אגודת הנוצרים הצעירים). מעל לזרועו השנייה סרט כחול ועליו רקומות אותות המשלחת האמריקאית לוועידת השלום: שני ענפי עץ זית וביניהם חרב, שעליה מאזנים (סמלי המלחמה, השלום והשוויון). הכרת פניו תמיד, שהוא שייך לחברת מפיצי הודת, כי איזו חביבות דתית מרחפת עליהם. וככה נכנס אתי בדברים: 'מצטער אני מאוד, שמוכרח אני להקדים ולהודיע לך, כי הועדה החליטה שלא לתת שום הצהרות לעיתונים, ולעומת זה עבדה את התכנית הזאת, אשר ממנה תוכל לדעת ולהבין את עצם מגמת משלחתנו. וכדברו את הדברים האלה מסר לי את התכנית הבאה' [כאן מצוטטת התוכנית בקצרה].

"אחרי קראי את הדברים האלה שאלתי את מר קינג: — האם יוכל כבודו לומר לי, אם הוא שבע רצון מהידיעות שקבל עד כה? תשובה: כן, הנני שבע רצון..."

שאלה: כבודו ודאי הרגיש בדברו עם שליחי היהודים, עד כמה הם רוצים להיות ביחסים טובים עם שכניהם הערבים, שלא להזיק להם כלשהוא. האם יוכל לומר לי, אם מצא אותו הרגש והרצון גם מצד הערבים? תשובה: לא אוכל עדיין לענות לו על השאלה החשובה הזאת כי לא הספקתי עדיין לבוא לכלל מסקנא בנדון זה."

ושקוע בתוך מאות תכניות, ניירת ודוקומנטים מכל המינים. הוא קבלני יפה ובחביבות גדולה ענה על כל שאלותי... שיחה מעין זו עם אדריכל גדול ומפורסם, היא ענג-רוחני ממש... והמשיך אפשטיין: — "מה הם רשמיו הכללים של אדוני בירושלם? — הוספתי לשאול." — "מצנינים", ענה הפרופסור. "בבקר בבקר הייתי קם ומסתכל בזריחת השמש הנהדרת בעיר העתיקה והחדשה."

והראיון ארוך ומתמשך. הראיון המלא הראשון שערך "דואר היום" עצמו הופיע ב-25 בינואר 1920. תחת כותרת גדולה, "ארצה ישראל" נדפס ראיון שערך איתמר בן אבי" עם הרברט סמואל בלונדון, ביום "ח' ינואר, ג' להצהרת בלפור".

מעניינים ביותר אופי הכתיבה של הראיון והפיקנטיות שמכניס בן אבי" לדברים: "שמש מזהירה — בלונדון, וזהו מאורע גדול כאן, בזו העיר הקודרת תמיד, לאחר שבועות ושבועות של ערפל, גשם ועננים... ובתשע וחצי התישבתי במכונית קלה ופתוחה למהר אל מעונו של הרברט סמואל — אותו האיש המצוין, אחד מזירייו של האדון אסקויה, אשר החליט להתמכר מעכשיו בלב ונפש לגשום חלומותינו בארץ אבות..."

איתמר בן-אבי" מספר על סביבת מגוריו של הרברט סמואל, על הבית, ו... "הנה — הוא! ...! שלום! הוא אומר לי בעברית, ואחר כך בלשון המדינה: אתה מתפלא? מזה שבועות אחדים החילותי לחזור על לשוננו, שלמדתי עוד בילדותי ושהספקתי לשכחה... ובהושיטו לי שתי ידיים חמות וחביבות: — תודה רבה לך — אמר בעברית — ולהתראות בא" בקרוב!... — לונדון וירושלים — העיר עוד הרברט סמואל — מהן תלוי אולי עתידו של העולם כולו. ואשוב למכונית".

אך, כאמור, הקדים "חדשות הארץ" את "דואר היום" בפרסום ראיון. בעתון זה הופיעה בגיליון ד', כ"ד בסיון תרע"ט, 22 ביוני 1919, בעמוד הראשון "שיחה עם ראש הועדה האמריקאית". מתחת לכותרת זו נפרס הראיון

איתמר בן אבי

היום" היה הראשון שהנהיג את הראיון. אולם, דפדוף בעתונות העברית של אותה תקופה מגלה, כי בתחום זה הקדים "חדשות הארץ" את "דואר היום", ולו בהפרש-זמן קצר ביותר. ב"דואר היום" הוזכרה המלה "ראיון" בפעם הראשונה בגיליונו הרביעי, מיום 12 באוגוסט 1919: "ראיון עם האלוף ברנשטוף" (מי שהיה ציר גרמניה בוויינגטון). תחת כותרת זו הובאה תמצית שני ראיונות: אחד עם ברנשטוף והשני עם הנסיך ליכנובסקי, מי שהיה ציר גרמניה בלונדון. אלה מופיעים במסגרת מדור בשם "הר העתונים" המכיל דיווחים תמציתיים מתוך העתונות הזרה.

הראיון המלא הראשון של "דואר היום" הופיע בגיליונו מיום 13 בנובמבר 1919: "ראיון עם הפרופסור גדיס". הראיון נשלח ל"דואר היום" על ידי לשכת העתונות שעל יד ועד הצירים, וערך אותו א. מ. אפשטיין.

"ביום הרביעי לנובמבר נתקבלתי לראיון אצל הפרופסור פטריק גדיס, שבא כידוע לירושלם בכדי להכין תכניות לבנין המכללה ולבנין ירושלם" — פתח אפשטיין את ראיונו. "מצאתי את הפרופסור כשהוא מוקף ספרים